

الگوی سنجش و ارزیابی کارآمدی انقلاب اسلامی

نفیسه اخوان نیلچی^۱ عباس کشاورز شکری^۲

تاریخ پذیرش: 1400/09/24

تاریخ دریافت: 1400/06/01

چکیده: جوامع برای پیشرفت همه جانبه خود در سطوح داخلی و خارجی شان، به نظامی کارآمد نیاز دارند تا بتوانند نقش رهبری و راهبری فرآیند پیشرفت و تعالی آن جامعه را برعهده گیرند. کارآمدی از مسائل حیاتی انقلاب اسلامی بوده و تحقق همه جانبه اهداف والای انقلاب اسلامی و ارتباط کارآمدی با مشروعیت، بیانگر اهمیت آن می باشد. هم چنین انقلاب اسلامی ایران یک دگرگونی و صیرورت عمیق اسلامی است، که این حرکت هدف دار و پیوسته تحول عمیق اعتقادی، اخلاقی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی فرد و جامعه انسانی، تا رسیدن به تمدن نوین اسلامی را سبب می شود. حوزه کارآمدی، فاقد یک تئوری جامع، بومی و مورد توافق است و هر یک از دیدگاه های موجود کوشیده است بر مبنای شواهد تجربی محدود با داده های آماری خاص، نسبتی میان واقعیت و کارآمدی برقرار سازد. لذا در این مقاله با اتنا به نظریه فرایندی بودن انقلاب اسلامی ایران، به این پرسش اساسی پاسخ داده می شود که «الگوی شاخص های کارآمدی انقلاب اسلامی چیست؟» برای پاسخ به این پرسش از روش توصیفی تحلیلی و برای گردآوری داده ها از ابزار فیش برداری از منابع مختلف برای ارائه الگو بهره گرفته شد. این الگو با تفکیک مراحل انقلاب اسلامی؛ اهداف انقلاب اسلامی مبتنی بر نظام ارزشی خود را در کنار امکانات و موانع قرار داده و سطوح مختلف اندیشه و بینش، کارگزاران، ساختارها و رفتارها را از هم جدا نموده است تا در کنار جامع بینی در ارزیابی، همه عناصر و سطوح که می بایست مورد نظر باشد به صورت ترکیبی اشاره شود.

واژگان اصلی: کارآمدی، شاخص های کارآمدی، انقلاب اسلامی، نظام اسلامی، دولت اسلامی

1. دانشجوی دکتری آینده پژوهی انقلاب اسلامی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران
n.akhavan.n@gmail.com
2. دانشیار علوم سیاسی، دانشکده علوم انسانی دانشگاه شاهد، تهران، ایران
keshavarz@shahed.ac.ir

1- مقدمه

انقلاب اسلامی ایران با اتکا به مبانی دینی (اسلام ناب)، ماهیت و شکل نوینی از انقلاب، نظام و حکومت دینی را به جهان عرضه داشت. و نظام سیاسی مبتنی بر نظریه ولایت فقیه را تشکیل داد. انقلاب اسلامی تحولات زیادی در حوزه های مختلف فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و... بوجود آورد که زمینه را برای ایجاد دولت اسلامی و جامعه اسلامی فراهم کرده است و فرایند انقلاب تارسیدن به تمدن نوین اسلامی ادامه خواهد داشت.

فرایند انقلاب اسلامی نیز مانند هر سیستم دیگری نیازمند ارزیابی و سنجش کارآمدی می باشد چراکه کارآمدی و مقبولیت و مشروعیت واژه هایی هستند که ارتباط مستقیم با یکدیگر برقرار می کنند تا آنجا که کارآمدی را مشروعیت ثانویه بیان می نمایند. هرچا کارآمدی نباشد، مشروعیت از بین خواهد رفت. (بیانات مقام معظم رهبری در تاریخ 83/6/31) کارآمدی یکی از ابعاد بدست آوردن مشروعیت است زیرا از طریق آن می تواند رضایت مردم که منجر به مقبولیت آن می باشد را کسب نماید؛ از سویی دیگر کارآمدی برای انقلاب مهم است زیرا با عملیاتی کردن نظریه ولایت فقیه و تاسیس نظام نوین مردمسالاری دینی، مدلی جدید از حکمرانی را به جهان عرضه داشته است.

کارآمدی را می توان توانایی و قابلیت اداره نظام توسط کارگزاران ومسئولان در صورتی که رضایت مردم را نیز به همراه داشته باشد، دانست. در نتیجه کیفیت حکمرانی و انجام وظیفه در قبال مردم و کسب رضایت آنان اهمیت می یابد. و تداوم حکومت ها به مولفه کارآمدی مرتبط می شود.

هم چنین، انقلاب اسلامی در دهه پنجم خود نیازمند ارزیابی و سنجش دقیق کارآمدی و شناخت نقاط خلا و آسیب هاست تا با بر طرف کردن آنها کارآمدی خویش را بیشتر نماید. ولی مسئله اصلی که در اینجا مطرح می شود این است که الگویی که بتواند کارآمدی انقلاب اسلامی را بررسی نماید وجود ندارد چرا که انقلاب اسلامی انقلابی فرایندی و پیچیده است و در صورتی که تمامی ابعاد و مراحل آن در نظر گرفته نشود در فهم و سنجش میزان کارآمدی دچار خطا خواهیم گشت؛ لذا

ضروری است تا الگویی منطبق با انقلاب اسلامی طراحی گردد و سنجش بر اساس ارزیابی تک تک مولفه های آن صورت پذیرد. در نتیجه هدف این پژوهش این است که با در کنار هم قرار دادن مراحل انقلاب، اهداف، امکانات و موانع در سطوح اندیشه و بینش، ساختار، کارگزار و رفتار در قالب مدلی بومی متناسب با انقلاب اسلامی برای سنجش کمی و کیفی کارآمدی انقلاب اسلامی طراحی نماید.

به این منظور ابتدا به مفهوم کارآمدی و نظریات مختلف در این زمینه پرداخته می شود و پس از آن الگوی پیشنهادی نگارنده و چگونگی تحلیل و سنجش کارآمدی انقلاب اسلامی بر اساس الگو توضیح داده خواهد شد.

2- مفاهیم:

1-2- مفهوم انقلاب اسلامی ایران:

انقلاب یک دوره است انقلاب یک حرکت مستمر است، انقلاب یک چیز دفعی و آنی نیست؛ انقلاب تحولی است که به طور مستمر در طول سالیان دراز انجام می گیرد (بیانات مقام معظم رهبری 13/11/77) در حقیقت، نهضت انقلابی مردم مسلمان ایران از زمان پیروزی انقلاب اسلامی پنج مرحله (انقلاب اسلامی، نظام اسلامی، دولت اسلامی، جامعه اسلامی، تمدن اسلامی) را سر خواهد گذاشت. این امر یک فرایند طولانی است که قدم اولش پیروزی انقلاب اسلامی بوده و تشکیل نظام سیاسی بر پایه اسلام مرحله دوم را شامل می شود. اما به رغم تلاش های صورت گرفته، همچنان مرحله دولت سازی به معنای حقیقی کلمه محقق نشده است. و اکنون فرایند انقلاب اسلامی، در مرحله دولت سازی است و دو مرحله جامعه اسلامی و تمدن اسلامی در گام دوم انقلاب به عنوان مسیر رسیدن به آرمان غایی ترسیم شده است. براساس نگاه فرایندی می توان بیان داشت؛ انقلاب یک تحول تدریجی، بنیادین و هدف دار، حرکتی سنجیده و پیوسته، سرشار ایمان و اخلاص، واقعیتی

برآمده از احساس تکلیف عمومی مردم و ناظر به یک آرمان و وضعیت مطلوب است. (شهریاری، 1397: 37-38)

2-2- مفهوم کارآمدی:

کارآمدی¹، معمولاً همراه با کارایی² استفاده می‌شود و با اثربخشی (میزانی که یک اقدام یا فعالیت به هدف پیش بینی شده خود می‌رسد) و تقریب به هدف هم معنی گرفته می‌شود. (زاهدی و الوانی، 1390: 111) و گاهی به معنای «میزان موفقیت در تحقق هدفها و یا انجام مأموریت» بیان شده است. (همان: 155)

این اصطلاح از چندین دهه گذشته از علم مدیریت به عرصه سیاست و حوزه علوم سیاسی وارد شده است و امروزه مورد توجه اندیشمندان علم سیاست قرار گرفته است. همراه با شکل‌گیری نظریات توسعه، مبحث کارآمدی به عنوان مولفه‌ای مشروعیت‌زا و موثر در بقاء، استحکام و توسعه و پیشرفت نظام‌های سیاسی و هم‌چنین برطرف کردن ضعف‌ها و بحران‌های سیستمیک آن، مطرح شد. در دهه نود که سه مفهوم کیفیت حکومت³، ظرفیت دولت⁴ و حکمرانی خوب⁵ اهمیت ویژه یافت. که هر سه مفهوم می‌تواند منجر به کارآمدی نظام و کسب رضایت بیشتر مردم شود. چراکه حکمرانی خوب بر رشد اقتصادی، افزایش کیفیت زندگی مردم و کم‌شدن سطح نابرابری تأثیرگذار است. بانک جهانی شاخص حق اظهار نظر و پاسخگویی، ثبات سیاسی، کارآمدی حکومت⁶، کیفیت مقررات و بروکراسی⁷، کنترل فساد⁸ و حاکمیت قانون⁹ را به عنوان شاخص‌های حکمرانی خوب بیان داشته است. (Kaufmann and Mastruzzi, 2007)

¹ Effectiveness

² Efficiency

³ Quality of Government

⁴ State Capacity

⁵ Good Governance

⁶ Government Effectiveness

⁷ Regulatory Quality

⁸ Control of Corruption

⁹ Control of Corruption

کارآمدی نشانگر حکمرانی خوب است و مرتبط با مشروعیت و مقبولیت نیز می باشد. پس می توان اینگونه بیان داشت که احصاء کارآمدی بیشتر زمینه ساز رشد و بسط نظام اجتماعی است و ضامن اقتدار و بقای نظام سیاسی است. در همین راستا بریتون در کتاب کالبد شکافی چهار انقلاب یکی از عوامل هفت گانه موثر در وقوع انقلاب های فرانسه، روسیه، آمریکا و چین را ناکارآمدی نظام سیاسی آنها برشمرده است: « به راستی که ورشکستگی قریب الوقوع حکومت در یک جامعه متنعم را می توان به خوبی، یک گواه پیشینی ناکارآیی آن دانست. دست کم در روزهای پیشین که دولت ها، خدمات اجتماعی یا سوسیالیزه کمی بر عهده داشتند.» (بریتون، 1397: 41)

پس می توان عنوان داشت، نظام سیاسی آنگاه کارایی دارد که بتواند وظیفه هایی را که بیشترین مردم یا حکومت شوندگان از آن توقع دارند، انجام دهد. (ابوالحمد، 1376: 247) و کارآمدی نشانگر توانایی اداره یک کشور و انجام احسن کارویژه های دولت و کسب رضایت مندی حداکثری مردم می باشد.

برخی تعاریف نیز افزون بر قابلیت نظام سیاسی، به مبانی ارزشی، ساختارها و رفتارهای آن در وصول به اهداف خویش اشاره و بین کارآمدی حکومت با باورها و ارزشهای اعتقادی مقبول شهروندان ارتباط برقرار می نماید. (کلانتری 1393: 471)

کارآمدی به معنای قابلیت و توانایی تحقق اهداف است و وابسته به اهدافی است که هر حکومت بر گرفته از نظام ارزشی و فلسفی خویش تعریف نموده است. کارآمدی امری نسبی و ارزشی است و در عین حال قابل سنجش و ارزیابی است. و هر حکومت و نظام سیاسی متناسب با شاخص های ارزشی و فلسفی خویش به ارزیابی کارآمدی خود می پردازد. و امکان دارد امری برای یک نظام مولفه ایی از کارآمدی تلقی شود در صورتی که برای نظام سیاسی دیگری جایگاهی ندارد. در نتیجه کارآمدی امری نسبی است و کارآمدی یک نظام سیاسی مبتنی بر فلسفه و ارزشهای آن تعریف می شود.

نویسنده کتاب «لیبرالیسم غرب» به همین نکته اشاره می‌نماید: «کارآمدی یک نظام سیاسی با جهان بینی و نظام ارزشی حاکم بر آن نظام سیاسی، ارتباط مستقیم دارد. به عنوان مثال، نظام سیاسی لیبرال، ارزش سود و رفاه و امنیت اقتصادی مادی انسان را بر هر ارزش دیگری، مقدم میدارد.» (بلاستر، 1367: 81)

یکی دیگر از صاحب نظران نیز در همین زمینه مینویسد: «باید گفت حکومتها و نظامهای سیاسی، بنا بر تعریفی که از اهداف خود دارند، در پی دستیابی به کارآمدی که همان دستیابی به اهداف تعیین شده است، میباشند، بنابراین کارآمدی سیاسی یک کشور، ممکن است متفاوت با کارآمدی کشور دیگر باشد، این تفاوتها از اینجا نشأت می‌گیرد که اهداف هر دولتی بر اساس فلسفه و ارزشهای خاص آن تعیین میشود، مثلاً کارآمدی سیاسی یک کشور با نظام سوسیالیستی، متفاوت از کارآمدی یک کشور با حاکمیت ارزش های لیبرالی و سرمایه داری است، زیرا کارآمدی در کشور اول، رسیدن به حداکثر عدالت اجتماعی است، در حالی که در کشورهای لیبرالی و سرمایه داری، هدف، حاکمیت قانون بازار بر جامعه بدون نقش توزیعی دولت می باشد، از این رو باید در نظر داشت که کارآمدی سیاسی در کشورهای مختلف می تواند متفاوت باشد. (لاریجانی، 1373: 34)

در یک جمع بندی نظام کارآمد عبارت است از:

نظامی که مبتنی بر ارزشها و بینش های خویش، توانایی و قابلیت دارد با تکیه بر عوامل ایده ایی، ساختاری و کارگزاری و رفتاری با در نظر گرفتن امکانات و موانع در عرصه های مختلف اهداف خویش را محقق سازد و جامعه را به سوی کمال مطلوب خویش سوق دهد.

3- چارچوب نظری

نظریه و رهیافت ها متفاوتی نسبت به مقوله کارآمدی ارائه شده است که در ادامه به برخی از مهمترین آنها پرداخته می شود.

نظریه توفیق: در این نظریه آنچه مهم هست دستیابی به اهداف ذاتی (نه اهداف جزئی) است، فارغ از اینکه به چه روشی و با استفاده از چه ابزارها و امکاناتی وصول به هدف تحقق پیدا کند. و میزان کارآمدی با توفیقات نهایی (رسیدن به اهداف) سنجیده می شود. (لاریجانی، 1373،: 33-36)

نظریه سیستم: در این نظریه حکومت و یا نظام سیاسی، به مثابه یک سیستم که ارتباط خروجی و ورودی آن معین و قابل تبیین باشد، در نظر گرفته می شود. در این نظریه، بر خلاف نظریه توفیق، کارآمدی مبتنی بر قدرت تهیه ورودی، چگونگی سازماندهی خروجی و حفظ استقرار در تعادل سیستم است. در این نظریه، بقای درازمدت سازمان به نوعی مبنای کارآمدی است. (همان،: 80-88)

نظریه رضایت مردم: بر مبنای این نظریه یک حکومت زمانی کارآمد است که رضایت عمومی بیشتر کسب کرده باشد و بیشترین و بهترین رضایت مردمی را دارا باشد. (همان،: 80-88)

نظریه نسبیّت (تکثر روشی): این نظریه بر خلاف نظریات دیگر کارآمدی از مبنای واحد پیروی نمی کند، و معتقد است دیدگاه و نظر ارزیاب بسیار تاثیر گذار است. بنابراین، بر اساس ترکیبی از معیارهای ارزشی مختلف، «مدلهای عملی» برای ارزیابی کارآمدی سازمانها به تناسب وضع ناظر تهیه و میزان کارآمدی تعیین میشود. (همان، 90-93)

نظریه عمومی عمل: بر اساس این نظریه، کارآمدی به نحوه عمل حکومت، مرتبط است؛ به این معنی که ارزیابی کارآمدی حکومت، در بررسی چگونگی عملکرد حکومت، در موارد زیر خلاصه میشود:

- الف) حکومت در هر اقدام، وضعیت حقیقی را چگونه و با چه دقتی میفهمد؟
- ب) حکومت بر چه اساسی وضعیت مراد(آنچه در حال حاضر، اراده حکومت بر تحقق آن قرار گرفته، نه آنچه آرمان نهایی حکومت است) را انتخاب میکند؟
- ج) حکومت چگونه برنامه عملی خود را طراحی و اجرا میکند؟

بنابراین، کارآمدی مسئله ای مربوط به کارآمدی حکومت است که به یکی از ارکان اصلی عملی حکومت ربط داشته باشد؛ یعنی به نحوه فهم حکومت از وضعیت حقیقی یا نحوه شکل گیری وضعیت مراد یا نحوه طراحی و اجرای برنامه عمل مربوط باشد. (همان، 58-77)

نظریه میزان اثرگذاری در روند امور: این نظریه، کارآمدی بستگی بر تاثیر واقعی در روند امور دارد و در واقع برای «تاثیر» جایگاه ویژه ای قائل است. (ذوعلم، 1385: 20)

نظریه انجام تکلیف: این نظریه با تعیین، بررسی میزان التزام و تحقق محورها و شاخص هایی که تکالیف نظام یا حکومت سیاسی را معین می نماید، کارآمدی را ارزیابی می نماید. (شفیعی و نیک بین، 1394: 79)

نظریه لپست: لپست ارتباط بین مشروعیت و کارایی را بحث نموده که ثبات یک رژیم به رابطه بین این دو مفهوم بستگی دارد. لپست کارایی عملکرد حقیقی و واقعی حکومت یا برآورده شدن کار ویژه های اساسی حکومت توسط نظام تعریف می شود. در هنگام رویارویی با بحران کارایی، ثبات رژیم تا حد بسیاری به مقدار مشروعیتی که دارد، بستگی خواهد داشت. این مطلب در نمودار لپست که در آن پویایی مشروعیت و کارایی نشان داده شده، آمده است. (اخوان کاظمی، 1383)

- کارایی +

A	B
C	D

مشروعیت

در این نمودار مشخص است اگر نظامی در خانه A باشد از درجه مشروعیت و کارایی بالایی برخوردار است.

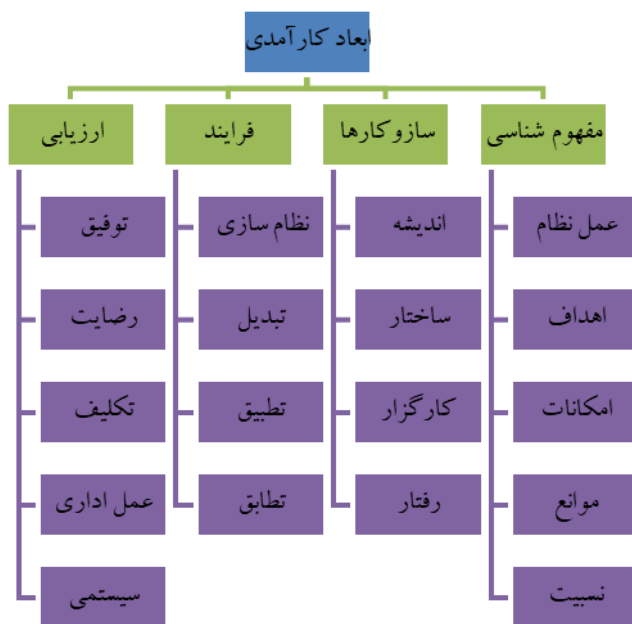
نظریات مطرح شده مهم ترین نظریات درباره کارآمدی محسوب می شوند و هر کدام از دیدگاه خود به مقوله کارآمدی اشاره دارند. و هم زمان دارای نقاط قوت و ضعف هستند برخی از نظریات نتیجه گرا هستند دستیابی به نتیجه را در ارزیابی مدنظر قرار می دهند مانند نظریه توفیق و رضایت عمومی؛ برخی نظریات تکلیف گرا هستند و عملکرد و انجام تکلیف را محور قرار می دهند، مانند نظریه میزان اثرگذاری در روند امور و عمل به تکلیف؛ برخی نسبی هستند و یا تکثر روشی دارند ولی در مجموع می توان نتیجه گرفت کارآمدی ارتباط مستقیم با تحقق اهداف دارد که بسته به نوع و ماهیت نظام سیاسی و موانع و امکانات می تواند متفاوت باشد.

4- الگوهای کارآمدی:

گام مهم دیگر در پژوهش های مربوط به کارآمدی در کنار نظریات آن، تعیین الگوها و ابعاد و شاخص های آن می باشد. تا اندازه گیری و ارزیابی میزان کارآمدی نظام سیاسی هموارتر گردد. می توان بیان داشت اجماع کلی در جامعه علمی مبنی بر اینکه کارآمدی ابعاد مختلف دارد و مفهومی چند جانبه است، وجود دارد. ولی در مورد مولفه ها و ابعاد آن اتفاق نظری وجود ندارد و هریک از مطالعات بر اساس رویکرد خود به ترسیم مدل پرداخته اند. در ادامه از میان مدل ها، چهار مدل معرفی و مورد بررسی قرار می گیرد.

1-4- مدل ابعاد کارآمدی:

کارآمدی نظام سیاسی دارای ابعاد متعدد و پیچیده ای است که عبارت اند از: 1. ماهیت کارآمدی و مفهوم شناسی آن؛ 2. عوامل موثر بر کارآمدی؛ 3. چگونگی و فرایندهای تحقق آن؛ 4. ارزیابی کارآمدی. تفکیک نکردن میان این وجوه، فقدان شناخت و تحقق صحیح کارآمدی در مقام نظر و عمل را به دنبال خواهد داشت. (محمدی و همکاران، 1397) در نمودار زیر ابعاد مختلف کارآمدی آورده شده است.

نمودار 1: ابعاد کارآمدی (محمدی و همکاران، 1397)

2-4- مدل رفتار کارآمد:

در ارتباط با عناصر و سازوکارهای دخیل در کارآمدی در هر نظام سیاسی منابع متعددی وجود دارد. در ادامه به تحلیل عوامل چهارگانه کارآمدی از منظر رهیافت سیستمی جامع‌نگر در ارتباط با نظام جمهوری اسلامی ایران اشاره می‌شود. که شامل اندیشه بنیادین، ساختار و کارگزاران شایسته و رفتار مناسب می‌باشد.

اندیشه بنیادین شامل باورها، ارزش‌ها، آرمان‌ها؛ ایدئولوژی و فرهنگ سیاسی جامعه می‌باشد. این موضوع از منظر جامعه‌شناسی سیاسی نقش مهمی در مقبولیت، مشروعیت، کارآمدی و تداوم حکومتها دارد و میزان خردپذیری و حقانیت و تناسب این باورها با واقعیات هستی نیز نقشی مهم در

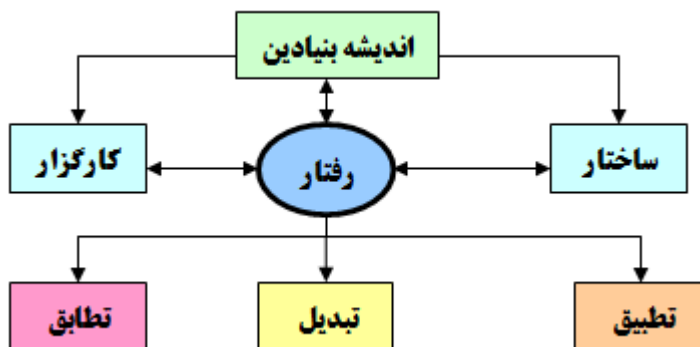
تحقق کارآمدی یا ناکارآمدی ایفا می‌نماید. (مرتضوی، 1378: 7)

ساختارها دارای ویژگی های مهمی همانند تناسب و ابتنای بر اندیشه بنیادین، طراحی در راستای تحقق اهداف سیستم، انعطاف پذیری و پیش بینی تغییرات، تفکیک اجزا، تقسیم کار و تعیین محدوده فعالیت کارگزاران می باشند. (های، 1385: 51)

کارگزاران شایسته: وجود مدیران و حکمران های شایسته در ساختارهای حکومت از دیگر عوامل مهم در تحقق کارآمدی نظام های سیاسی است؛ زیرا «هیچ عنصری نمی تواند جایگزین شخصیت مدیر گردد و این امر در همه سطوح جاری است. بین بودن یا نبودن رهبری لایق، تفاوت بسیار است؛ حتی اگر بهترین نظام های مملکت داری وجود داشته باشد.» (لاریجانی، 1373: 77)

رفتار مناسب: اقدام یا عمل سیاسی در واقع عینی ترین سطح کارآمدی است و از اهمیت بسیاری برخوردار می باشد تا آنجا که « هر آنچه در باب کارآمدی حکومت می گوئیم، باید به ماهیت عمل معقول [یا کار درست و عمل صالح] مربوط شود.» (لاریجانی، 1373 : 50)

و بر همین اساس، کارآمدی در حوزه رفتار به معنای کنش و واکنش های به موقع و کارشناسانه بخش های مختلف حکومت در راستای اصول و اندیشه بنیادین، اهداف و کارویژه ها و برنامه های نظام سیاسی در فرایندهای تبدیل و تطبیق و تطابق است.

نمودار 2: نمودار رفتار کارآمد (محمدی و همکاران، 1397)

در این دیدگاه، نظام سازی دینی کارآمد با اندیشه بنیادین و اهداف سیستم مرتبط بوده و لازم است از ویژگی‌هایی همچون تفسیری واقع‌گرایانه از هستی و ابعاد آن، هماهنگی و سازگاری با استعدادها، گرایش و نیازهای بشری، معیارهای اخلاقی و معنوی و ایجاد توازن میان مصالح شخصیه عمومی انسان هابرخوردار باشد (صدر، 1401: 88)

3-4- مدل ضابطه‌های کارآمدی نظام‌های سیاسی

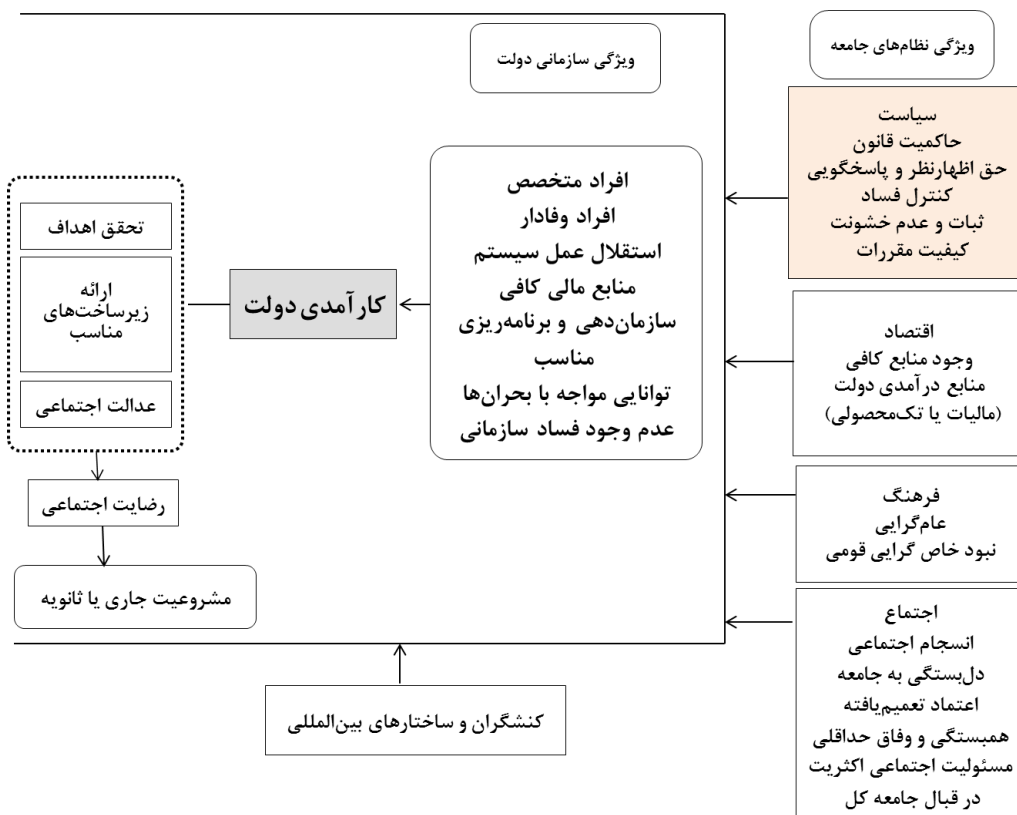
در این مدل تلاش شده است مهم‌ترین سطوح کارآمدی ترسیم شود. نظام سیاسی زمانی کارآمد تلقی می‌شود که علاوه بر کارآمدی در سطح ایده، با دارا بودن ساختارهای کارآمد و کارگزاران شایسته بتواند با بروز رفتارهای مناسب و مطلوب، در تحقق اهداف خود موفق باشد به گونه‌ای که حداکثر رضایت را برای شهروندان خود به ارمغان آورده و تا حد ممکن به انتظارات آنها جامه عمل پوشانده تا از رهگذر آن، بقا و استمرار خود را تضمین نماید. با توجه به آنچه گفته شد می‌توان برای کارآمدی نظام‌های سیاسی چهارسطح ایده، ساختار، کارگزار و رفتار قائل بود. که مهم‌ترین ضابطه‌های آن در جدول زیر آمده است. (قیصری و قربانی، 1394: 136-145)

جدول 1: ضابطه‌های کارآمدی

ضابطه‌های کارآمدی در هر سطح			
سطح ایده	سطح ساختار	سطح کارگزاران	سطح رفتار
معضل‌گشایی	انطباق ایده‌ها و ارزش‌ها	مهارت‌های فنی	میزان انطباق رفتارها با ایده‌ها
بن‌بست‌شکنی	امکان‌پیش‌بینی تغییرات	مهارت‌های انسانی	کارایی
افق‌گشایی	انعطاف‌پذیری	مهارت‌های ادراکی یا تفهیمی	اثر بخشی

4-4- مدل چند سطحی علل کارآمدی دولت:

در این مدل علت های مختلف و چند سطحی برای کارآمدی در نظر گرفته شده است. ویژگی های نظام های جامعه شامل نظام اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی؛ و ویژگی های سازمانی دولت را در کنار کنشگران و ساختارهای بین المللی را علت کارآمدی می داند و کارآمدی دولت، تحقق اهداف و ارائه زیر ساخت های مناسب برای عدالت اجتماعی و در نهایت رضایت اجتماعی را در بر دارد که مشروعیت ثانویه را ایجاد خواهد کرد.

نمودار 3: مدل چند سطحی علل کارآمدی دولت (پرچمی و جلالی، 1395)

5- الگوی مفهومی کارآمدی انقلاب اسلامی ایران:

همانگونه که مورد بررسی واقع شد در مدلها و الگوهای مختلف بررسی کارآمدی نظام سیاسی، شاخص‌ها و مقوله‌های مختلفی معرفی و بیان می‌شود که هر کدام از رویکردی و جنبه‌ای به این مفهوم توجه داشته‌اند. ولی هیچ کدام جامعیت کامل را نداشته و پیچیدگی‌های انقلاب اسلامی را نمی‌توانند تحلیل نمایند. لذا با در نظر گرفتن نکاتی که توجه به آنها در ترسیم الگوی کارآمدی انقلاب اسلامی ضروری است؛ الگوی پیشنهادی این پژوهش ارائه خواهد شد.

1. نتایج بدست آمده از ترسیم وضعیت موجود که برگرفته از بطن جامعه است با اهداف

(وضعیت مطلوب) خاص انقلاب اسلامی مقایسه شود. زیرا انقلاب اسلامی وضعیت

مطلوبی برای خود متصور است که در افق دستیابی به حیات طیبه محقق می‌شود هم

چنین در ذیل آن اهدافی در چارچوب قانون اساسی و سایر اسناد بالا دستی ذکر شده

است. وضعیت مطلوب و اهداف برگرفته از اندیشه‌های اصیل اسلامی و دارای ایده‌ها

و ارزش‌های خاص خود می‌باشد.¹

2. در ارزیابی کارآمدی امکانات و موانع مدنظر قرار گیرد، چرا که انقلاب در مسیر تحقق

اهداف خود با موانع داخلی و خارجی بسیاری مواجه بوده است که در کنار توجه به

امکانات (قوت‌ها و فرصت‌ها) توجه به موانع (ضعف‌ها و تهدیدها و محدودیت‌ها) در

بررسی و ارزیابی کارآمدی آن ضروری بنظر می‌رسد.

3. بررسی کارآمدی انقلاب اسلامی از پیچیدگی خاصی برخوردار است. زیرا انقلاب در تعریف

فرایندی، فراتر از نظام سیاسی و یا یک دولت باید نظر گرفته شود.

¹ به عنوان مثال همراهی توأمان عدالت و پیشرفت و نه صرفاً توسعه بدون در نظر گرفتن سایر مولفه‌ها

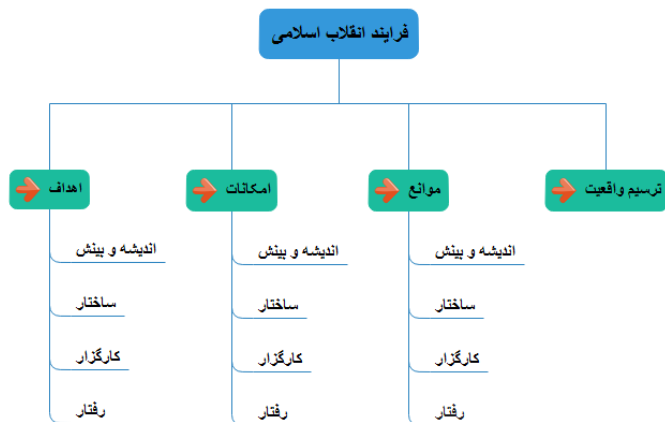
4. هر مجموعه مدیریتی و هر نظام سیاسی برای دوام و پیشبرد مسیر حرکت خویش به دنبال افزایش کارآمدی خویش می باشد و نظام سیاسی برگرفته از انقلاب اسلامی نیز از این قاعده مستثنا نیست.

5. در مقام ارزیابی یک پدیده مرکب (مانند هر سیستم یا نظام سیاسی) به هیچ وجه هیچ وجه نمی توان بر اساس کارآمدی یا ناکارآمدی یک جزء آن پدیده را کارآمد یا ناکارآمد دانست. برای مثال نمی توان از کارآمدی یکی از اجزاء نظام سیاسی لیبرال، کارآمدی کل نظام را نتیجه گرفت و یا از ناکارآمدی یکی از اجزای نظام جمهوری اسلامی، ناکارآمدی کل این نظام را استنتاج کرد. زیرا کارآمدی یک پدیده مرکب، امری است جامع که از حاصل جمع جبری کارآمدی اجزاء به دست می آید. (واعظی و موسوی، 1392: 11)

6. شاخص ها و مصادیق هر کدام از اجزاء مدل می بایست براساس موقعیت خاص و در نظر گرفتن مقتضیات زمانی و مکانی و تحولات ناظر بر آن، در نظر گرفت چراکه برخی از این شاخص ها تغییر پذیرند.

7. در ارزیابی کارآمدی انقلاب اسلامی، شرایط و مراحل گوناگون باید به صورت جداگانه در نظر گرفته شود مثلاً مرحله پیروزی انقلاب شامل جایگزینی نظام و تاسیس نظام جمهوری اسلامی به صورت مجزا بررسی شود زیرا اهداف، امکانات، موانع، نظام معنایی مردم در مراحل مختلف متفاوت می باشد.

بدرنظر گرفتن نکات فوق الذکر و همچنین بهره گیری از سه مدل بیان شده، مدل پیشنهادی این مقاله در قالب نمودار زیر معرفی گردد.

نمودار 4: الگوی سنجش کارآمدی (یافته پژوهش)

حیات طیبه:

اصطلاح حیات طیبه به عنوان هدف غایی انقلاب اسلامی خاستگاه قرآنی دارد «من عمل صالحا من ذکر او انثی...» همان گونه که مقام معظم رهبری می فرمایند: «هدف از همه‌ی مبارزاتی که ملت ایران به رهبری امام بزرگوار انجام داد تا انقلاب به پیروزی رسید و همه‌ی تلاش‌هایی که بعد از پیروزی انقلاب در این کشور انجام شد، تشکیل حیات طیبه اسلامی بود. اسلام برای انسان، روش زندگی مناسب و لایقی قایل است. اگر تنها این شرایط محقق شد، انسان می‌تواند به سعادت و کمال برسد. تلاش همه‌ی دلسوزان بشر و راهنمایان بزرگ انسان و انبیای عظام و اولیا و مجاهدان فی سبیل‌الله در طول تاریخ، این بوده است که این حیات طیبه را برای بشر به وجود آورند. از طرف دیگر، سعی

همه‌ی دشمنان انسان و شیاطین و طواغیت آن بوده است که بشر را از این حیات طیبه دور کنند.» (

بیانات مقام معظم رهبری در تاریخ ۱۳۶۸/۱۱/۱۲)

جامعیت حیات طیبه تا آنجاست که سعادت دنیوی و اخروی را برای بشر به ارمغان خواهد آورد. و

این امر مورد تاکید مقام معظم رهبری نیز می باشد: «حیات طیبه یعنی زندگی‌ای که در آن، هم روح

انسان، هم جسم انسان، هم دنیای انسان، هم آخرت انسان تأمین است؛ زندگی فردی در آن تأمین

است، آرامش روحی در آن هست، سکینه و اطمینان در آن هست، آسایش جسمانی در آن وجود

دارد؛ فواید اجتماعی، سعادت اجتماعی، عزت اجتماعی، استقلال و آزادی عمومی هم در آن تأمین

است. قرآن این‌ها را به ما وعده داده است. وقتی قرآن می‌گوید: «فلنحیینه حیاة طیبه»، یعنی همه‌ی

این‌ها؛ یعنی آن زندگی‌ای که در آن عزت هست، امنیت هست، رفاه هست، استقلال هست، علم

هست، پیشرفت هست، اخلاق هست، حلم هست، گذشت هست. ما با این‌ها فاصله داریم؛ باید به

این‌ها برسیم.» (بیانات مقام معظم رهبری در تاریخ 89/4/24)

برای درک رابطه بین حیات طیبه و کارآمدی انقلاب اسلامی، در نمودار زیر شاخص‌های کارآمدی

معطوف به حیات طیبه آورده شده است.

آثار کارآمدی / محیط پیرامونی:

۱. **فرهنگی:** حاکمیت ارزش‌های الهی، شکوفایی اخلاقی و معنویت، عقل‌گرایی، فقه حکومتی، آزادی‌اندیشی و تولید علم، مسوولیت‌پذیری، ایثارگر، مومن و وجدان‌کاری، نظم و انضباط، تعاون و سازگاری اجتماعی، اعتماد ملی، پیشرفت باوری، قانون‌مداری.

۲. **اجتماعی:** توسعه یافته، بهره‌مند از عدالت اجتماعی، آزادی‌های مشروع، حفظ کرامت و حقوق انسانها، امنیت اجتماعی و قضایی، سلامت، رفاه، استحکام خانواده، محیط زیست مطلوب، برادری اسلامی، شایسته‌سالاری، همبستگی ملی، مسوولیت‌پذیری و نظارت‌همگانی، مردمسالاری دینی. رضایت

۳. **اقتصادی:** توسعه اقتصاد اسلامی، عدالت محور، دانش‌بنیان، خودکفا در علوم و فنون، صنعت، کشاورزی، امنیت کالاهای اساسی، ثبات اقتصاد کلان، رفاه عمومی، عاری از فقر، تبعیض و فساد، تعادل بخش دولتی، تعاونی و خصوصی، اشتغال کامل.

۴. **بین‌المللی:** استقلال همه‌جانبه، حفظ اصول عزت، حکمت و مصلحت، تمامیت ارضی، امنیت پایدار و منافع ملی، نفی سلطه، تعامل و احترام متقابل، دفاع از مسلمانان و مستضعفان، همگرایی اسلامی و منطقه‌ای.

حیات طیبه

عناصر کارآمدی / محیط داخلی:

۱. **ایده:** خدا محور، عقلانیت دینی، حاکمیت الهی - مردمی، امامت، قوانین اسلامی، معاد، آزادی و عدالت، اجتهاد پویا، علم و تجربه، مصلحت و پاسخگویی به مسائل مستحدثه، سعادت دنیا و آخرت

۲. **ساختار:** تناسب با ایده و اهداف، اتقان و انعطاف‌پذیری، ولایت امر، تفکیک قوا، تقسیم کار، تعامل قوا، ضوابط و حیاتی، تجارب بشری، تناسب با مقتضیات زمان و مکان، جایگاه مردمی، کنترل قدرت.

۳. **کارگزار:** صلاحیت اعتقادی و بینشی، شایسته‌سالاری، تدبیر، نظارت، مهارت و تخصص، زمان‌شناسی، وجدان‌کاری، همگرایی، آینده‌نگری کلان‌نگری، خدمتگزاری، وظیفه‌شناسی.

۴. **رفتار:** حسن فعلی و فاعلی، سیاستگذاری و اجرای کارشناسانه و قاطعانه، هدفمند، دین‌مداری، عقلگرایی، واقع‌گرایی، تجربه‌گرایی، مشورت‌پذیری، قانون‌گرا، هماهنگ، قضاوت عادلانه، تلاش و توکل

نمودار 5: نمودار شاخص‌های کارآمدی معطوف به حیات طیبه (محمدی و همکاران، 1397)

پیروزی انقلاب اسلامی:

پیروزی انقلاب اسلامی که اولین مرحله در فرایند انقلاب اسلامی است در بهمن ماه سال 1357 اتفاق افتاد. و به واسطه آن نظام شاهنشاهی سرنگون گشت و نظام اسلامی برپا شد. در حقیقت، «ما میخواهیم آن نظامی، آن تشکیلاتی و آن حکومتی را که بتوان این هدفها را در آن محقق کرد، به

وجود آوریم. این یک فرآیند طولانی و دشواری دارد و شروعش از انقلاب اسلامی است..... این قدم اول است.» (بیانات مقام معظم رهبری در تاریخ 79/9/12)

نظام اسلامی:

در سال 1358 که مردم به جمهوری اسلامی آری گفتند و قانون اساسی تدوین گردید و بر اساس آن سیستم مبتنی بر ولایت فقیه، قوای سه گانه و سازمان ها و نهاد های اساسی انقلاب تشکیل شد؛ مرحله دوم یعنی نظام اسلامی شکل گرفت. به بیان دیگر «انقلاب که تحقق پیدا کرد، بلافاصله بعد از آن، تحقق نظام اسلامی است. نظام اسلامی، یعنی طرح مهندسی و شکل کلی اسلامی را در جایی پیاده کردن. مثل این که وقتی در کشور ما نظام سلطنتی استبدادی فردی موروثی اشرافی وابسته برداشته شد، به جای آن، نظام دینی تقوایی مردمی گزینشی جایگزین میشود؛ با همین شکل کلی که قانون اساسی برایش معین کرده، تحقق پیدا میکند؛ یعنی نظام اسلامی.» (بیانات مقام معظم رهبری در تاریخ 79/9/12)

دولت اسلامی:

واژه دولت تقریباً از قرن 16 میلادی توسط ماکیاولی به معنای نوینش بکار برده شد، دولت به معنای قدرت عامی که مستقل هست و هسته مرکزی قدرت را سامان می بخشد. اندیشمندانی مانند افلاطون، ارسطو و آگوستین دولت را برای جامعه ضروری قلمداد می کردند که هماهنگی میان اجزای گوناگون را نیز برعهده دارد. از سوی دیگر برخی مانند هابز، لاک و روسو قائل به این هستند که دولت پدیده ای مصنوعی با اتکا به رضایت مردم است و حاصل قراردادی اجتماعی است. و مارکس نیز از جهتی دیگر دولت را حاصل مبارزه میان نیروهای متضاد اجتماعی می دانست. در ادبیات اسلامی، دولت نهاده قدرت است و حق استفاده از قدرت و اقتدار را حکومت یا دولت دارد.

حاکم مظهر این قدرت و مردم تحقق دهنده این قدرت هستند و بدون مردم قدرت معنا نمی یابد.

(دلشاد تهرانی، 1377: 60)

تلاش برای ایجاد دولت اسلامی برگرفته از آموزه های اصیل اسلامی بلافاصله پس از مرحله دوم آغاز شد ولی با وجود فراز و نشیب های سیاسی و اجتماعی داخلی و خارجی بسیاری مواجه شد که حرکت تشکیل دولت اسلامی را کند کرد و پس از گذشت چهاردهه از پیروزی انقلاب اسلامی هنوز نمی توان ادعا کرد که دولت اسلامی به معنای واقعی کلمه تشکیل شده است.¹

جامعه اسلامی:

جامعه اسلامی و یا به تعبیر دیگر کشور اسلامی، هر چند در مراحل انقلاب بعد از دولت اسلامی قرار دارد ولی به موازات آن در حال شکل گیری است. وقتی دولت اسلامی که در آن رفتار و منش دولتمردان در طراز اسلام هست، محقق شود. جامعه متشکل از آحاد مردم نیز بر مبنای اسلام تشکیل خواهد شد.

تمدن اسلامی:

تمدن اسلامی و یا به تعبیر دیگر جامعه بین الملل اسلامی نیز هر چند در حال شکل گیری است، به طور اتم کلمه پس از شکل گیری دولت اسلامی و جامعه اسلامی و الگوگیری سایر دولت ها و ملت های اسلامی از کشور اسلامی ایران، شکل خواهد گرفت.

¹ بعد از آن که نظام اسلامی پیش آمد، نوبت به تشکیل دولت اسلامی به معنای حقیقی میرسد؛ یا به تعبیر روشن تر،

تشکیل منش و روش دولتمردان - یعنی ماها - به گونه اسلامی؛ چون این در وهله اول فراهم نیست؛ بتدریج و با

تلاش باید به وجود آید... دولت به معنای عام، نه به معنای هیأت وزراء؛ یعنی قوای سه گانه، مسؤولان کشور، رهبری

و همه. (بیانات مقام معظم رهبری در تاریخ 79/9/12)

امکانات:

برای دخیل کردن امکانات و داشته ها برای رسیدن به آرمان و اهداف در هر مقطع زمانی مورد بررسی، می بایست نقاط قوت و فرصت های آن را مورد مذاقه قرار داد. ویژگی ها و یا ابعاد مثبت هر سیستمی قوت گفته می شود. به عبارت دقیق تر، منابع طبیعی و مزیت هایی هستند که هر سیستم یا دولت در نسبت با دیگران دارد که نیازهای آنها به وسیله آن رفع می گردد و برای رسیدن به اهداف از آنها کمک می گیرند. (SWOT Analysis; Raising Capacity of Your Organization, 2012

فرصت عبارت است از چشم انداز مثبتی که میتواند عملکرد نهاد یا سازمان را در زمینه مورد مطالعه بهبود بخشد. در سطح کلان، فرصت وضعیتی است که به دولت ها این امکان را می دهد که با برنامه ی دقیق، اهداف خود را تأمین و تهدیدها را دفع نمایند. (بهروزی لک و قربانی، 1393: 65)

قوت و فرصت را می توان از جنبه های مختلف اقتصادی، فرهنگی، هویتی، سیاسی، ظرفیتی و... مورد توجه قرار داد. هم چنین، ارزش، ساختار، کارگزار و رفتارها را می توان زیر مجموعه ایی از امکانات برشمرد و بین کارآمدی دولت با باورها و ارزش های اعتقادی ارتباط برقرار نمود. (کلانتری، 1393: 471)

موانع:

موانع را می توان در دو دسته تهدیدها و ضعف ها برشمرد. تهدیدها، عوامل و عناصر منفی و نامطلوبی هستند که از محیط به سیستم یا سازمان وارد شده و می تواند مشکلاتی را برای سازمان یا هر واحد سیاسی مورد نظر فراهم آورد. (نادری و پیرانی، 1398: 308) ضعف نیز شامل کاستی ها و ویژگی های منفی و کمبودهایی است که سیستم و یا نظام سیاسی را در معرض شرایط نامساعد نسبت به دیگران قرار می دهد و یا سرعت رسیدن به اهداف را کند و یا متوقف می نماید. موانع را

می‌توان از جنبه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، هویتی، علمی، ظرفیتی و نظامی امنیتی و سطوح مختلف اندیشه و پیش، ساختار، کارگزار و رفتار بررسی نمود.

اهداف:

اهداف که به عنوان پیش نیاز رسیدن به آرمان غایی (حیات طیبه) باید در نظر گرفته شود. اهداف بصیرت دهنده و مشخص کننده طریق نیل به هدف غایی هستند و مانند هدف غایی مستخرج از باورها و ارزش‌های دینی متکی بر متن دین اسلام است. و بهترین راه استخراج اهداف انقلاب اسلامی، قانون اساسی می‌باشد. اهداف در سه حوزه فرهنگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مستخرج از قانون اساسی در جدول ذیل آمده است:

جدول 2: اهداف فرهنگی اجتماعی ذکر شده در قانون اساسی، (واعظی و موسوی، 1392)

ردیف	اهداف فرهنگی و اجتماعی ذکر شده در قانون اساسی	شماره اصل
1	ایجاد محیط برای رشد فضائل اخلاقی براساس ایمان و تقوی و مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی	سوم
2	بالا بردن سطح آگاهی‌های عمومی در همه زمینه‌ها با استفاده صحیح از مطبوعات و رسانه‌های گروهی و وسایل دیگر	سوم
3	آموزش و پرورش و تربیت بدنی رایگان برای همه در تمام سطوح و تسهیل و تعمیم آموزش عالی	سوم
4	تقویت روح بررسی و تتبع و ابتکار در تمام زمینه‌های علمی، فنی، فرهنگی و اسلامی از طریق تأسیس مراکز تحقیق و تشویق محققان	سوم
5	رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه در تمام زمینه‌های مادی و معنوی	سوم

6	ایجاد نظام اداری صحیح و حذف تشکیلات غیر ضرور	سوم
7	توسعه و تحکیم برادری اسلامی و تعاون بین همه مردم	سوم
8	کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر این ها باید بر اساس موازین اسلامی باشد. (لزوم انطباق قوانین با اسلام)	چهارم
9	در جمهوری اسلامی، دعوت به خیر و امر به معروف و نهی ال منکر، وظیفه ای همگانی و متقابل بر عهده مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت است	هشتم
10	همه قوانین و مقررات و برنامه ریزی ها، باید در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از قداست آن، و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد	دهم
11	دولت جمهوری اسلامی موظف است نسبت به افراد غیر مسلمان با اخلاق حسنه و قسط و عدل اسلامی عمل نماید و حقوق انسانی آنان را رعایت کند	چهاردهم
12	مردم ایران از هر قوم و قبیله ای که باشند از حقوق مساوی برخوردارند	نوزدهم
13	دولت موظف است حقوق زن را در تمام جهات با رعایت موازین اسلامی تضمین نماید	بیست و یکم
14	دولت موظف است وسائل آموزش و پرورش رایگان را برای همه ملت تا پایان دوره متوسطه فراهم کند، و وسائل تحصیلات عالی را تا سر حد خودکفایی کشور به طور رایگان گسترش دهد	سی ام

جدول 3: اهداف اقتصادی ذکر شده در قانون اساسی، (واعظی و موسوی، 1392)

ردیف	اهداف اقتصادی ذکر شده در قانون اساسی	شماره اصل
1	ایجاد نظام اداری صحیح و حذف تشکیلات غیر ضرور	سوم
2	پی ریزی اقتصاد صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی، جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه های تغذیه و مسکن و کار و بهداشت و تعمیم بیمه	سوم
3	تأمین خودکفایی در علوم و فنون صنعت و کشاورزی و امور نظامی و مانند آن	سوم
4	مشارکت عامه مردم در تضمین سرنوشت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی خویش	سوم
5	هرکس حق دارد شغلی را که به آن مایل است و مخالف اسلام و مصالح عمومی و حقوق دیگران نیست، برگزیند. دولت موظف است با رعایت نیاز جامعه به مشاغل گوناگون، برای همه افراد امکان اشتغال به کار و شرایط مساوی را برای احراز مشاغل ایجاد نماید	سوم
6	کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظمی، سیاسی، سیاسی و غیر اینها باید بر اساس موازین اسلامی باشد	چهارم
7	دولت موظف است طبق قوانین از محل درآمدهای عمومی و درآمدهای حاصل از مشارکت مردم، خدمات و حمایت های مالی فوق را	بیست و نهم

	<p>(برخوررداری از تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی، بیکاری، پیری، از کارافتادگی، بی سرپرستی، در راه ماندگی، حوادث و سوانح، نیاز به خدمات بهداشتی درمانی و مراقبت های پزشکی به صورت بیمه و غیره) برای یک یک افراد کشور تأمین کند</p>	
<p>سی و یکم</p>	<p>داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی است. دولت موظف است با رعایت اولویت برای آن ها که نیازمندترند (به خصوص روستائینان و کارگران) زمینه اجرایی این اصل را فراهم کند</p>	<p>8</p>
<p>چهل و سوم</p>	<p>برای تأمین استقلال جامعه، ریشه کن کردن فقر و محرومیت، برآوردن نیازهای انسان در جریان رشد و حفظ آزادی او، اقتصاد جمهوری اسلامی ایران بر اساس ضوابط زیر استوار میشود</p> <p>تأمین نیازهای اساسی، مسکن، خوراک، پوشاک، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش، و امکانات لازم برای تشکیل خانواده برای همه تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل و قرار دادن وسایل کار در اختیار همه کسانی که قادر به کارند ولی وسائل کار ندارند.</p> <p>تنظیم برنامه اقتصادی کشور به صورتی که شکل و محتوا و ساعت کار چنان باشد که هر فرد علاوه بر تلاش شغلی، فرصت و توان کافی برای خودسازی معنوی، سیاسی و اجتماعی و شرکت فعال در رهبری کشور و افزایش مهارت و ابتکار داشته باشد رعایت آزادی انتخاب شغل، عدم اجبار افراد به کاری معین و جلوگیری از بهره کشی از کار دیگران منع</p>	<p>9</p>

	<p>اضرار به غیر و انحصار و احتکار و ربا و دیگر معاملات باطل و حرام منع اسراف و تبذیر در همه شؤون مربوط به اقتصاد اعم از سرمایه گذاری، تولید، توزیع و خدمات استفاده از علوم و فنون و تربیت افراد ماهر به نسبت احتیاج برای توسعه و پیشرفت اقتصاد کشور جلوگیری از سلطه اقتصادی بیگانه بر اقتصاد کشور تأکید بر افزایش تولیدات کشاورزی، دامی، صنعتی که نیازهای عمومی را تأمین کند و کشور را به مرحله خودکفایی برساند و از وابستگی برهاند</p>	
<p>چهل و هشتم</p>	<p>در بهره برداری از منابع طبیعی و استفاده از درآمدهای ملی در سطح استانها و توزیع فعالیتهای اقتصادی میان استانها و مناطق مختلف کشور، باید تبعیض در کار نباشد؛ به طوری که هر منطقه فراخور نیاز و استعداد رشد خود، سرمایه و امکانات لازم را در دسترس داشته باشد</p>	<p>10</p>

جدول 4: اهداف سیاسی ذکر شده در قانون اساسی، (واعظی و موسوی، 1392)

	اهداف سیاسی ذکر شده در قانون اساسی	ردیف
سوم	طرد کامل استعمار و جلوگیری از نفوذ اجانب	1
سوم	محو هرگونه استبداد و خودکامگی و انحصار طلبی	2
سوم	تأمین آزادیهای سیاسی و اجتماعی در حدود قانون	3
سوم	مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش	4
سوم	ایجاد نظام اداری صحیح و حذف تشکیلات غیر ضرور	5
سوم	تقویت کامل بنیه دفاع ملی از طریق آموزش نظامی عمومی	6

7	تأمین خودکفایی در علوم و فنون صنعت و کشاورزی و امور نظامی و مانند آن	سوم
8	تأمین حقوق همه جانبه افراد (زن و مرد) و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه و تساوی عموم در برابر قانون	سوم
9	تنظیم سیاست خارجی کشور براساس معیارهای اسلام، تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان و حمایت بی دریغ از مستضعفان جهان	سوم
10	کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر اینها باید بر اساس موازین اسلامی باشد	چهارم
11	در جمهوری اسلامی ایران امور کشور باید به اتکاء آراء عمومی اداره شود	ششم
12	دولت جمهوری اسلامی موظف است سیاستهای کلی خود را بر پایه ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی قرار دهد: و کوشش به عمل آورد تا وحدت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جهان اسلام را تحقق بخشد	یازدهم
13	دولت جمهوری اسلامی موظف است نسبت به افراد غیر مسلمان با اخلاق حسنه و قسط و عدل اسلامی عمل نماید و حقوق انسانی آنان را رعایت کند	چهاردهم
14	همه افراد ملت اعم ال زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلامی برخوردار هستند	بیستم
15	حیثیت جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون	بیست و دوم

	است، مگر مواردی که قانون تجویز کند	
بیست و سوم	تفتیش عقاید ممنوع است و هیچکس را نمیتوان به صرف داشتن عقیده ای مورد تعرض و مؤاخذه قرار داد	16
بیست و چهارم	نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزاد هستند، مگر مخّل مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشند	17
بیست و هشتم	احزاب، جمعیت‌ها، انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده آزاد هستند، مشروط به اینکه اصول استقلال، آزادی، وحدت ملی، موازین اسلامی و اساسی جمهوری اسلامی را نقض نکنند. هیچکس را نمیتوان از شرکت در آن‌ها منع کرد یا به شرکت در یکی از آنها مجبور ساخت	18
بیست و نهم	تشکیل اجتماعات و راهپیمایی، بدون حمل سلاح، به شرط آنکه مخّل مبانی اسلامی نباشد، آزاد است	19
سی و سوم	هیچکس را نمیتوان دستگیر کرد، مگر به حکم و ترتیبی که قانون معین می‌کند	20
سی و سوم	هیچکس را نمی‌توان از محل اقامت خود تبعید کرد یا از اقامت در محل مورد علاقه اش ممنوع یا به اقامت در محلی مجبور ساخت، مگر در مواردی که قانون مقرر می‌دارد	21

همان گونه که در جداول فوق ذکر شده است، اهداف مندرج در قانون اساسی در سه حوزه کلان فرهنگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، قابل بیان می‌باشد. البته برخی از اهداف ذکر شده کلان تر و

برخی می تواند به عنوان اهداف میانی و یا شاخصه و یا معیاری برای هدفی دیگر باشد. در ارزیابی کارآمدی، وضعیت موجود می بایست با اهداف قانون اساسی سنجش شود تا در کنار دیگر مولفه های الگوی کارآمدی بتواند قضاوتی عادلانه داشته باشد.

ترسیم وضعیت موجود:

در واقع برای ارائه تصویر واقع بینانه از وضعیت حقیقی در مورد هر عمل؛ یعنی تصویری از وضعیت موجود ترسیم کردن که تا حد امکان به وضعیت حقیقی نزدیک باشد، دقت نظر کارشناسان را می طلبد. زیرا در مسائل مهم حکومتی امری دشوار خواهد بود و در عصر اطلاعات که سه تغییر عمده در جمع آوری اطلاعات، پالایش اطلاعات و دسترسی به اطلاعات رخ داده است. تشخیص درست از ناسره سخت می شود. و در این مدل پس از در نظر گرفتن سایر مولفه ها از جمله اهداف، امکانات و موانع نوبت به ترسیم وضعیت موجود خواهد رسید که مبنایی برای ارزیابی قرار خواهد گرفت.

بنابراین می توان الگوی پیشنهادی را این طور توضیح داد که در نخستین قدم، شناخت هدف غایی انقلاب اسلامی، یعنی حیات طیبه می باشد و پنج مرحله فرایند انقلاب اسلامی در راستای تحقق آن ترسیم گشته است. در قدم دوم، در ذیل هدف غایی، اهداف انقلاب اسلامی می بایست مشخص گردد. در این زمینه به اهداف فرهنگی، اقتصادی و سیاسی مندرج در قانون اساسی به عنوان بنیادی ترین و مشخص ترین اهداف اشاره شد. در قدم سوم، می بایست تحلیل محیطی دقیقی در هر برحه زمانی صورت پذیرد تا با شناخت امکانات و موانع ارزیابی دقیق تری حاصل شود. در نهایت نیز ارائه تصویری شفاف و واضح از وضعیت موجود انقلاب اسلامی و برگرفته از بطن جامعه و بدور از برساخته ها ارائه شود.

در ادامه به صورت عملیاتی تر و دقت نظر بیشتر در هر یک از عناصر این الگو، به چگونگی سنجش کارآمدی براساس الگوی پیشنهادی پرداخته خواهد شد.

6- چگونگی تحلیل بر اساس الگوی کارآمدی انقلاب اسلامی

سنجش کارآمدی انقلاب اسلامی، نشان دهنده مراحل و سازوکارهای مجموعه عناصر به هم مرتبط و پیوسته است که در حال تطور می باشند. (آقا بخشی، 1383 : 545) و برای درک دقیق و واقع بینانه از کارآمدی نیازمند بررسی همه عوامل و عناصر مورد بحث خواهد بود. که تلاش شده در الگوی پیشنهادی همه مراحل، روندها و عناصر تاثیر گذار آورده شود. در حقیقت، الگوی پیشنهادی شامل سه محور جداگانه است که از ضرب این محورها یا ستون های ماتریس و برآیندگیری می توان ارزیابی دقیقی از کارآمدی داشت. در ستون این ماتریس اهداف، امکانات و موانع به عنوان سنجه هایی که وضعیت را به خوبی ترسیم می نمایند قرار می گیرد که می بایست بین سطوح اندیشه و بینش، ساختار، کارگزار و رفتار نیز تفکیک قائل شد؛ و در سطر ماتریس مراحل فرایند انقلاب اسلامی به عنوان مقسم ارزیابی قرار می گیرد. همان گونه که در جدول زیر مشاهده می شود.

جدول 5: سنجش الگوی کارآمدی انقلاب اسلامی

سنجه ها		انقلاب اسلامی	نظام اسلامی	دولت اسلامی	جامعه اسلامی	تمدن اسلامی
اهداف	اندیشه و بینش					
	ساختار					
	کارگزار					
	رفتار					
امکانات	اندیشه و بینش					
	ساختار					
	کارگزار					
	رفتار					

				اندیشه و بینش	موانع
				ساختار	
				کارگزار	
				رفتار	

هر کدام از سلول های این جدول به وسیله پاسخ به سوالی اساسی تکمیل می گردد. به عنوان نمونه در ستون اول سطر اول باید به این سوال پاسخ داد که اندیشه و بینشی که مبتنی بر آن اهداف پیروزی انقلاب اسلامی ترسیم شده است کارآمد بوده است؟ و به همین صورت تا انتهای جدول سلول های آن به وسیله پژوهش های دقیق تکمیل می گردد که در نهایت می توان ارزیابی دقیقی از فرایند انقلاب داشت و از خلط مبحث ها جلوگیری به عمل آید. نکته مهم در این مدل این است که بین انقلاب اسلامی، نظام جمهوری اسلامی و دولت اسلامی تفکیک قائل می شود و کارآمدی یا ناکارآمدی هر کدام جداگانه بحث می شود و اگر نقاط ضعف یا چالشی در هر یک از این مراحل وجود داشت بخوبی شناسایی شده و برای کارآمدتر شدن آن می توان برنامه ریزی صحیح انجام گیرد.

نتیجه:

ارزیابی کارآمدی انقلاب اسلامی امری ضروری است چراکه برای عبور از وضع موجود و رسیدن به آرمان غایی انقلاب اسلامی، نیازمند رصد و سنجش مسیر طی شده و احصا نقاط قوت و ضعف آن می باشد تا با برطرف کردن کاستی ها و افزودن بر داشته ها مسیر پیشرو هموارتر گردد. در این مقاله تلاش شد تا با در نظر گرفتن ویژگی های خاص انقلاب اسلامی و نگاهی فرایندی به آن و تفکیک

انقلاب اسلامی از نظام جمهوری اسلامی و دولت اسلامی، و با بررسی نظریات و مدل‌های علمی کارآمدی، الگوی پیشنهادی ارائه گردد که معیاری عادلانه برای ارزیابی کارآمدی انقلاب اسلامی پیش روی محققان قرار دهد.

این الگو اهداف انقلاب اسلامی مبتنی بر نظام ارزشی خود را در کنار امکانات (قوت‌ها و ضعف‌ها) و موانع (ضعف‌ها و تهدیدها) قرار داده و سطوح مختلف اندیشه و بینش، کارگزاران، ساختارها و رفتارها را از هم تفکیک نموده است تا در کنار جامع بینی و داشتن دید کلان در ارزیابی، همه عناصر و سطوح که می‌بایست مورد نظر باشد به صورت ترکیبی اشاره شود.

در نهایت با استفاده از این الگو می‌توان به ارزیابی کارآمدی بر مبنای درست و منطبق با انقلاب اسلامی دست یافت و برای ارتقای کارآمدی در گام دوم انقلاب برنامه ریزی کرد زیرا می‌توان با عمیاتی سازی گام دوم، مراحل نیل به تمدن اسلامی را فراهم ساخت.

الف) کتاب‌ها: نام خانوادگی، نام (سال انتشار)؛ عنوان کتاب، مترجم: جلد. محل نشر: ناشر.

ب) مقالات: نام خانوادگی، نام (سال انتشار)؛ «عنوان مقاله»، نام نشریه، دوره، شماره نشریه، مکان نشر: صفحاتی که مقاله به خود اختصاص داده است.

کتابنامه

1. آقابخشی، علی، افشاری، مینو، (1377)، فرهنگ علوم سیاسی، تهران: انتشارات چاپار
2. ابوالحمد، عبدالحمید، (1376)، مبانی سیاست، تهران: توس
3. بهرام، اخوان کاظمی، (1383)، درآمدی بر کارآمدی نظام سیاسی اسلام، تهران: دانش و اندیشه معاصر
4. بریتون، کرین، (1397)، کالبدشکافی چهار انقلاب، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: تمدن علمی
5. بلاستر، آنتونی آر، (1367)، لیبرالیسم غرب ظهور و سقوط، ترجمه عباس مخبر، تهران، نشر مرکز
6. ذوعلم، علی، (1385)، تجربه کارآمدی حکومت ولایی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

7. زاهدی، شمس السادات، الوانی، سیدمهدی، (1390)، فرهنگ جامع مدیریت، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی
8. شهریاری، محمد، (1397)، گفتمان معاصر4، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی
9. صدر، سید محمدباقر، (1401 ق)، المدرسه الاسلامیه، تهران: دارالکتب الایرانی
10. لاریجانی، محمد جواد، (1373)، حکومت؛ مباحثی در مشروعیت و کارآمدی، تهران: سروش
11. های، کالین، (1385)، درآمدی انتقادی بر تحلیل سیاسی، ترجمه احمد گل محمدی، تهران، نی
12. دلشاد تهرانی، مصطفی، (1377)، دلالت دولت، تهران، دریا

ب) مقالات:

13. بهروزی لک، غلامرضا و قربانی، فاطمه، (1393)، فرصت ها و چالش های جهانی شدن بر هویت نسل سوم انقلاب اسلامی و راهکارهای مقابله با آن براساس روش تحلیل SWOT، سیاست اسلامی
14. پرجمی، داود، جلالی، فاطمه، (1395)، بررسی عوامل موثر بر کارآمدی سیاسی دولت ها در منطقه غرب آسیا، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال نوزدهم، شماره 71، تابستان
15. خسروی، علیرضا، (1398)، بازنمایی درون گفتمانی کارآمدی جمهوری اسلامی در گام دوم انقلاب، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال 22، شماره سوم، پاییز
16. شفیع، احمد، نیک بین، عبدالعزیز، (1394)، مؤلفه های کارآمدی نظام دینی در اندیشه مقام معظم رهبری، جستارهای سیاسی معاصر، بهار، دوره 6، شماره 1
17. قیصری، نورالله قربانی، مصطفی، (1394)، کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران؛ مدلی برای سنجش و ارزیابی، دانش سیاسی، سال یازدهم، پاییز و زمستان، شماره 22
18. کلاتری، ابراهیم، (1393)، کارآمدی نظام سیاسی مبتنی بر نظریه ولایت فقیه و ابزارهای آن، فصلنامه سیاست، پاییز، دوره 44، شماره 3
19. محمدی، علیرضا و همکاران، (1397)، کاربست رهیافت سیستمی جامع نگر در کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه پژوهش های راهبردی سیاست، سال هفتم، تابستان شماره 25
20. مرتضوی، سید ضیاء، (1378)، کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه علمی پژوهشی حکومت اسلامی، سال چهارم، زمستان شماره 14

21. موسوی، سیدغلامرضا، واعظی، احمد، (1392)، نگرش سیستمی و مسئله کارآمدی نظام

جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر ظرفیت‌های نهاد ولایت، فصلنامه علوم سیاسی، دانشگاه

باقرالعلوم (ع)، زمستان، شماره 64

22. نادری، مهدی، پیرانی، شهره، (1398)، راهبردهای پیشرو در پساچهل سالگی انقلاب اسلامی

(تبیین بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی)، دانش سیاسی، سال شانزدهم، شماره اول، بهار و تابستان

23. Kaufmann, D and Mastruzzi A (2007), Governance Matters : Aggregate and Individual Governance Indicators 1996-2006, Washington: World Bank

24.

25. SWOT Analysis; Raising Capacity of Your Organization .*Huamin Research Center*, School of Social Work, Rutgers University China Philanthropy Research Institute, Beijing Normal University Huamin Philanthropy Brochure Series-2 September 2012